

A polgár ideje

Kéri Ádám művészetéről

RÓZSA T. ENDRE

Ahogy múlik az idő, egyre kevesebben tudják, hogy az absztrakció tilalmazott művészet volt Magyarországon a 60-as, 70-es években, Kéri Ádám mégis absztrakt műveket készített. A kultúrpolitika nem ébredt rá, hogy valójában mit lát, mert az absztraktot csak nonfiguratívként észlelte, és Kéri alkotásai figuratívak voltak. Egy ipari árammegszakító például, fából. Tanulmányai vége felé járt a Képzőművészeti Főiskola festő szakán, amikor elkészítette *Tájkép* című művét. Mestere, Bernáth Aurél meghökkenett, de mégsem tiltakozott. Egy idő után azt mondta Kérinek, csináljon, amit akar. Bernáth megértette, hogy efféle munkákon nincs mit „korrigálni”. Egy dúsan aranyozott, barokkos blondelkeret a *Tájkép* alapja, benne farostlemez, melynek Kéri az alsó felére kötőanyaggal homokot rögzített, és mindkét oldalon a keretet is beborította homokkal. Kézzelel is megérinthető a *Tájkép*, korrekt, lejtős horizontja van, bár kétoldalt

foto: Kéri Gáspár

KÉRI ÁDÁM: *A fény érkezése IV.*, 2020, akril, vászon, 40x40 cm, HUNGART © 2020

foto: Kéri Gáspár

kitüremkedett a talaj a kép belső síkjából. Ez az alsó fele az 1969-ben készült a műnek. A felső rész a kereten belül maradt, és finom kékes festékréteget kapott, miután a vizet és az eget reflektálja. De mi volt a súlyos mögöttes élmény? A tenger. Abban az évben találkozott először Kéri a tengerrel, és az elementáris élmény megadja az elrejtett értelemet. A jelentés adott, a táj képe a tengerpart jele. Művész és téma, jelölő és jelölt között az összefüggés strukturális.

Semmilyen kategóriába nem fért be ez a kép. Nem hiperrealista, nem koncept és nem pop-art. De azért mindháromból van benne egy fuvallat. Az akkor erős strukturális látás materiális objektuma, eltéveszthetetlenül Kéri Ádám módusza szerint, nem kevés iróniával. A Bernáth-tanítványok közül Lakner László áll legközelebb Kérihez. De Lakner aránylag sokáig a

KÉRI ÁDÁM: *Konzervált páncéllemez*, 2013, vegyes technika, 40x50 cm, HUNGART © 2020

szürnaturalisták köréhez tartozott, Kéri Ádám viszont nem. A festői, majd később a szobrászi technika és a magabiztos rajztudás szokatlanul gátlástalan alkalmazása, a finom és mégis direkt formai megtevésztés használata arra utal, hogy Kéri Ádám stílusváltozatai és műfaji kombinációi egy mélyebb belső döntés következményei, mélyebbek annál, mint amit a művészettörténet elvár, sőt megkövetel a festészettől, a grafikától és a szobrászattól. Közbevetett megjegyzés: Jacques Derrida nyomán a 60-as évek közepétől elsőként Nagy Pál, a párizsi Magyar Műhely szerkesztője, majd Erdély Miklós és Maurer Dóra indították el a vizuális jel és a jelentés közti összefüggések rétegzett feltárását.

lyukas. Az écriture belső tartalma nagyon gazdag. Lakner festészetének jól ismert írásimitációi, felkavaró vagy töprengésre készítő kulcsszövegei szerteágazó jelentéseket hordoznak, és önmaguk interpretációs mezejét akár történelmi vagy politikai térre is képesek kiterjeszteni.

A 70-es évek elejétől Kéri faltöredékeket épített, de fából. A technika nagyon becsapós, a fából készített és külön-külön téglaszínűre festett áltéglák hajszálra olyanok, mintha valódiak lennének. A néhány „téglából” álló faltöredéken vakolatdarabok és olyan részletek láthatók, melyek az elektromosságra utalnak. Aljzat, villanydoboz fedele, kábeltöredékek, műanyag Bergmann-cső vagy egy figyelmeztető felirat: Vigyázat! Nagyfeszültség! A kultúrpolitika ekkor kapott észbe. A már lezsúrizett múcsarnoki kiállítását 1974-ben betiltották, és a munkásságát bemutató, leforgatott

és befejezett tévéfilmjének bemutatását törölték a műsorból. Az 1975-ben készült, 205×80 centiméteres *Ajtó* konkrétan, megvesztegetően hitelesnek hat. Mintha egy valódi ajtót falaztak volna be. De nem. A tokot is, az alsó zsanérokat is maga készítette, a téglákat egyenként vágta ki farostlemezből, hitelesítő eltérésekkel festette be, és azok pszeudofalazatként kerültek fel az alaplemezre. Mégpedig úgy, mintha vakolatba rakták volna a téglákat. Kéri Ádám szerencséjére elnyert egy svéd ösztöndíjat, és 1976–77-ben egy éven keresztül a stockholmi Képzőművészeti Akadémia szobrász szakára járt. Ott a famegmunkálásra szakosodtak, csak nemes fafajtákból dolgoztak, és nem faragtak, kizárólag gépeket használtak. Kéri akkor tanulta ki a faesztergálást. Későbbi számtalan töltényszobrást esztergapadon készítette. E lövedékszobrok forgástartást nyersen hagyta, nem imitálta a fémét. Az ipari árammegszakítók alapján készült szobrain az alátétek, anyák, menetek, csavarfejek, fogantyúk ugyanígy mind fából készültek, azokon is nyersen mutatta Kéri a faelemek felületeit.

forrás: Kéri Csáspár

KÉRI ÁDÁM: *A fény érkezése I*, 2020, akril, vászon, 40×40 cm, HUNGART ©2020

A szürnaturalizmus fogalmát Pernecky Géza dolgozta ki, amikor az Ernst Múzeumban 1966-ban rendezett Stúdió-kiállításon a Csernus Tibor körül csoportosuló Bernáth-tanítványok közti stílusrokonság nyilvánvalóvá vált.¹ Csakhogy akadt egy kis bökkenő. Tudjuk ma már, hogy a magyar szürnaturalizmus irányzata efemer, átmeneti jelenség volt, ezért hullott szét viszonylag hamar. Nemigen hatott sem Kéri Ádámra, sem Méhes Lászlóra, és az egykori barátok hamarosan szétszéledtek a világban. A hajdani Csernus-kör tagjai közül a legkövetkezetesebb életművet Lakner László építette fel, és Kéri Ádám éppen vele tartotta a barátságot. Egy magyarul nehezen visszaadható fogalom, az écriture a kapocs kettőjük között. A szó az écrire igéből származik, melynek jelentése: írni, és jobb híján az „írás” szóval fordítják magyarra, ami nem csupán tökéletesen félrevezető, de szemantikailag is

2015-ben a Francia Intézetben rendezték meg a *Képbe zárt jelek* című kiállítást.² Anyagát a Magyar Nemzeti Galéria és az akkor ideiglenesen zárva tartó Szépművészeti Múzeum gyűjteményének anyagából válogatta össze a kamarakiállítás három kurátora, Bódi Kinga, Bodor Kata és Kumin Mónika, akiknek e jelentős tárlat annyira a szívügyük volt, hogy szerzőként is szerepet vállaltak, és a kísérő katalógust alapos és elegáns tanulmányokkal tették teljessé. Ezen a kiállításon Kéri Ádám is részt vett, a Nemzeti Galéria gyűjteményében levő művei közül a *Levelezőlap-töredék* című sorozatból két munkáját választották ki a kurátorok. Annak ellenére, hogy jól választottak, Kéri kissé „kilóg” a kiállításból. Míg Lakner, Tapiès, Michaux, Manessier, Swierkiewicz vagy Molnár Vera lazán vagy indulattal, de mindenképpen gesztusokkal, szabad festőiséggel adják meg alkotásaikban az írásokat, betűket, jeleket, nyomhagyást, egyszerűen az écriture-t, addig Kéri igen precíz, tűéles és hajszálpontos. Aki csak a katalógusban látja

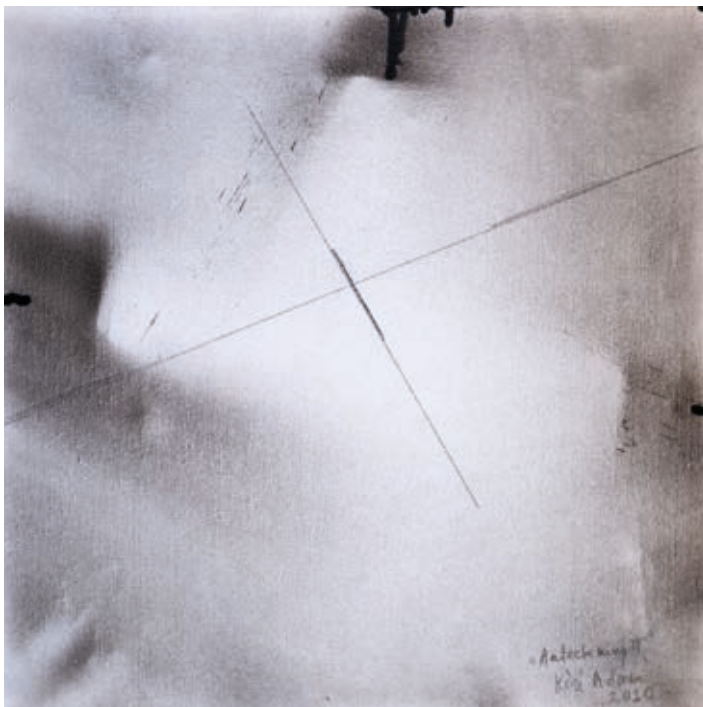

Foto: Kéri Gáspár

KÉRI ÁDÁM: *Anteckning II.*, 2020 akril, ceruza, vászon, 40×40 cm, HUNGART © 2020

ezeket a műveket, könnyen eltévedhet. Miért ne hihetné, hogy eredeti levelezőlapok másolatait látja, az alkotó csak a méretüket változtatta meg valamiféle másolás, szkennelés után, vagy valós szövegtörödékekből kollázsolta össze azokat. De ez egyáltalán nem igaz. A „levelezőlapok” grafitceruzával készültek papírra. Méretük nagy, 86,5×61 cm. Egy levelezőlaphoz képest nagy méretűek, s a grafikai lapok olyan gondos aprólékos-sággal készültek, hogy még a postabélyegző lenyomata is eredetinek látszik. Egy ritka szó illik a megvalósítás technikájához: minuciózus.³ Kéri viszont „ridegnek” nevezi a saját munkamódszerét. Pedig nem rideg, hanem amolyan protestáns módon mélyen érzelmes. Mint a visszafojtott, rázkódó férfisirás.

A *Levelezőlap-töredék* című sorozatot 1979-ben rajzolta. Ugyanebben az évben készített egy jóval kisebb méretű, 24×28 centiméteres grafikai lapot, ami alig nagyobb az első világháborúban szokásos tábori levelezőlapnál. A fekvő formátum tovább erősíti a hitelességet. Az eredeti lapot, amiről Kéri másolta a művét, a dédanyja írta a fronton lévő fiának. A kézbesítés azonban meghiúsult, ezért visszaküldték a feladónak. Apró cetlit ragasztott a lapra a M. Kir. Posta. Szövege: *Elköltözött – Parti. Valaki, valószínűleg egy katonatárs, kézzel ráírta: Elesett. Innen tudta meg a lapot küldő anya, hogy a fia meghalt a fronton. A grafitceruzával készült műnek Kéri a Nagybatyám*

halála címet adta. Az eredeti lapot a család megőrizte. A nemzeti postaszolgálatok nemzetközi érintkezésben a franciát használták, így került az *Elköltözött* alá a *Parti* megjelölés. A gyászjelentés németül *Partezettel* vagy fonetikusán *partecettel*, ahogyan magyarul is szokásban volt. Az összehangzás nem véletlen. A „nem véglegessé” tompító, vigasztaló értelmű „eltávozni” szót használják a németek, ráadásul franciául.⁴ Hiszen még visszajöhet. Elesett. De még felkelhet.

Lakner László rábukkant Paul Celanra, a 20. század valószínűleg legnagyobb német költőjére, akit saját zsidó és német énjének önellentmondása az örületbe és a halálba kergetett.⁵ A *Halálfüge* első két szavát – Fekete tej/Schwarze Milch – egy 1986-os művére írta fel Lakner, azonban ez két szó – fekete tej – nem valódi oximoron, mint Kumin Mónika a katalógushoz írt remek szövegében⁶ gondolta, mert a celani folytatás nyelvtani szerkezete – *Pirkadat fekete teje/Schwarze Milch der Frühe* – kiemeli a közvetlen jelentésmezőből.⁷ A szókombináció valószínűleg a kabbalah fekete tűz fogalmát is magába sűríti.⁸ A *Halálfüge* jelentése a szövegben egy tektonikus réteggel feljebb emelkedik (vagy mélyebbre süllyed), aranyhajú Margit és hamuhajú Szulamit skizoid kettőse rámutatással jelöli meg: a kékszemű halál németországi mester. Lakner eddig nem mehet el. Nem gyávaságból, hanem mert a vizualításban

Foto: Kéri Gáspár

KÉRI ÁDÁM: *Az Adriánál*, 1969, vegyes technika, 37×48 cm (diákmunka), HUNGART © 2020

minden közvetlenség visszafelé sül el. A közvetlenség viszont működik. Fotóelőkép alapján festette Lakner 1960-ban a *Varrólányok Hitler beszédét hallgatják* című képét. A cenzúrát a közvetett áthallások megijesztették, a művet kizsúrízték. A *Varrólányok* kalandos hazatérése Magyarországra Fehér Dávid érdeme. Ugyanebben a tanulmányában Kumin Mónika az emlékezet és a felejtés dialektikájaként értelmezi Kéri *Levelezőlapjait*, amelyek a roncsolódásokat, tépéseket, szakadásokat is konzerválják.⁹ Mindez igaz, de az már nem, hogy ezek a lapok az emlékezet töredezett időbeliségét rögzítik. Nem a fragmentálódáson van a hangsúly, hanem az időbeliség megállításon.¹⁰ Záró kijelentése igen pontos, ezért idézem: „Kéri mindkét lapja (ahogyan egész életműve is) a mesterség virtuóz műveléséről, a körülmények és az anyagok, a hordozók és a technikák beható megfigyeléséről és ismeretéről árulkodik.”¹¹ Kéri Ádám festészetére

sajnos jelen összefüggésben nincs mód kitérni, de mindenképp meg kell említenem *A fény érkezése* című legújabb akrilsorozatát. Maga a fény szabja meg Kéri művészetének egyik meghatározó sűrűsödési pontját. (Kezdetben részt vett a fényművészeti Kepes György Társaság munkájában is.)

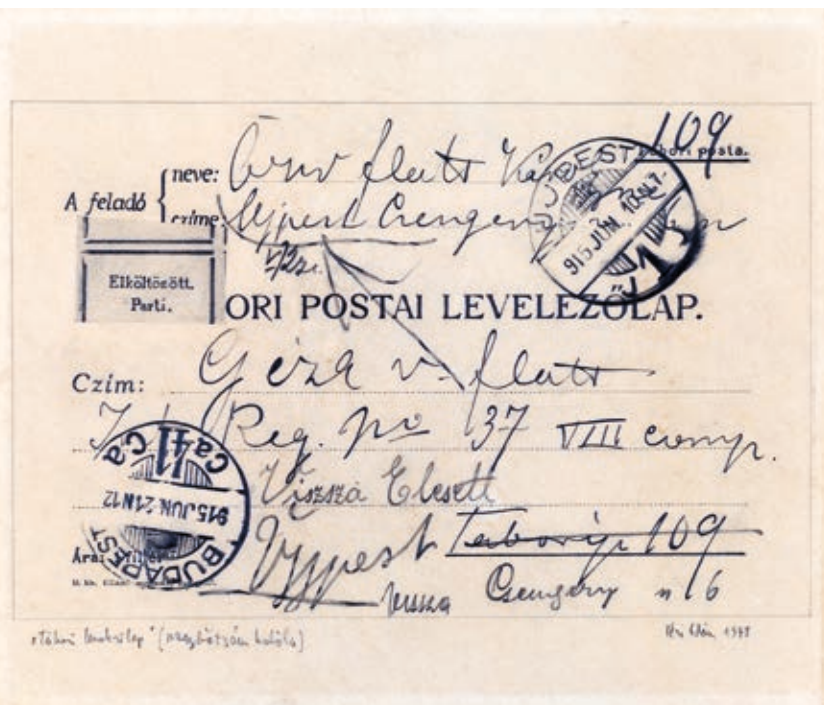
Egy ember ült Encs egyik buszmegállójában. A buszra várt. Egy másik ember lelőtte.

A golyó átütötte a megálló üvegfalát, mielőtt belefűrődött volna az áldozatba. A gyilkosság után a rendőrség körbekerítette a területet. Helyszíneltek. Néhány nap múlva levették a helyszínelést, és elmentek. Kéri Ádám, aki akkor egy művészeti diáktáborban tanított Encsen, fényérzékeny bevonatot tett fel egy rézlemezre, és rögzítette a golyó ütötte kör alakú nyomot, a lyukból induló, széttartó repedéseket. Lúgos maratással hívta elő a rézlemezre exponált képet. Így született meg a műve. Hogy miért ölték meg a várakozót, és hogy mi volt a gyilkosság előzménye, az után nem érdeklődött. Az csak egy történet lenne. Irodalom – mondta. Kéri kizárólag a megállított pillanat érdekelte, amit a keresztülrögzített üveglap őrzött meg.

Ennél a múnél is újra az idő (a heideggeri időn-belüliség) felfüggesztése került a középpontba, most már harmadszor, némi eltéréssel, de mindenképpen azonos fogalmi centrum felé mutatva. Az értesítés nagybátyja haláláról, a levelezőlapok idejének rögzítése másolással és a gyilkos golyó ütötte lyuk lenyomata: erre a három pontra vetül éles fény. A fiú élete megszűnt a halállal, de az anya számára csak a halálhír megérkezése teszi valóságossá. A köztes időben mintha fel lenne függesztve élet és halál. M. Blanchot *Halálos ítélet*¹² című kisregényéhez kapcsolódva J. Derrida írt erről.¹³ A roncsolódó régi lapok idejét a másolás rögzíti, romlásuk felfüggesztődik. A legkülönösebb felfüggesztést a golyónyom lenyomata őrizte meg. Amikor a revolvergolyó átütötte az üveget, abban a pillanatban, ha csak a másodperc töredékéig is, az áldozat még élt.¹⁴

Jegyzetek

- 1 Pernecky remekbe szabott tanulmányt írt róluk, *A magyar „szür-naturalizmus” problémája* című írása az *Új Írásban* jelent meg. Pernecky Géza: *Tanulmányút a pávakertben*, Budapest, Magvető, 1969.
- 2 *Écritures dans l'image*, 2015.
- 3 Az eredeti szó – minutieux – franciául nem szokatlan.
- 4 *Partir* (francia).
- 5 Születésekor a neve Antschel volt, majd Ansel és végül szótagcserével Celan. Az Ansel családnév magyar nyelvterületen is ismert. Ansel Éva e körbe tartozik. Hasonló fonetikai elvet követ Jules Pascal névmódosítása, akinek eredeti családnéve Pincus. Mindketten a „cs” zár-rés hangot (affrikáta), illetve a „k” zárhangot (explozív) módosították „sz” réshangra (spiráns). Keményebb hangokat egy lágyabbra. E nyelvstratégiai váltás asszimilációs indítéka nyilvánvaló. A kudarc is. Belső önellentmondásukból mindketten öngyilkosságba menekültek.
- 6 *A Képhe zárt írások* kiállítás katalógusa, 45.
- 7 Grammatikailag: birtokviszony. Egyik magyar fordításában a teljes első sor: Pirkadat fekete tejét isszuk este – Schwarze Milch der Frühe wir trinken sie abends.
- 8 A bőséges irodalom egyik kiemelkedő műve Betty Rojtmán: *Black Fire on White Fire: An Essay on Jewish Hermeneutics, from Midrash to Kabbalah*. University of California Press. Berkeley, 1988. A mű első kiadása franciául jelent meg,

Fotó: Kéri Gáspár

KÉRI ÁDÁM: *Tábori levelezőlap – nagybátyám halála*, 1979, ceruzarajz, papír, 25×30 cm, HUNGART ©2020

Fotó: Kéri Gáspár

KÉRI ÁDÁM: *Hajszálak I.*, 2006, c-print, 70×100 cm, HUNGART ©2020

előszavát Moshe Idel írta (Verdier, Paris, 1986). Csak az angol kiadáshoz sikerült hozzájutnom. Betty Rojtmán a jeruzsálemi Héber Egyetem professzor emeritája.

- 9 Id. katalógus, 51.
- 10 Heideggeri terminológiával: időn-belüliség, Innerzeitigkeit.
- 11 Uo.
- 12 M. Blanchot: *Halálos ítélet*, Kalligram, Budapest, 2008. Az arret de mort kifejezés jelentése szerint: a halálos ítélet kihirdetése. Szó szerinti fordításban azonban az ellenkezője: a halál megállítása.
- 13 Egyetlen tanulmányát is elegendő említeni: Jacques Derrida: Az el-különbözés (Ford. Gyimesi Tímea). In Bacsó Béla (szerk.): *Szöveg és interpretáció*, Budapest, é. n. J. Derrida az ENS-ben (École normale supérieure) tanított, Celan ott volt német nyelvi lektor haláláig.
- 14 Ugyanerről: J. L. Borges: A titkos csoda. In J. L. Borges: *A titkos csoda*. Európa, Budapest, 1986.